

Line Vestergaard Knudsen, Louise Villadsen & Kira Jørstad Klinkby

---

Line Vestergaard Knudsen, cand. mag. europæisk etnologi, Ph.d. og lektor på Institut for Politik og Samfund, Aalborg Universitet. Center for Studier i Kulturarv, Limfjordsmuseernes Samvirke/Aalborg Universitet.

Louise Villadsen, cand. mag. forhistorisk arkæologi, naturvejleder og centerleder i Stenaldercenter Ertebølle, Vesthimmerlands Museum.

Kira Jørstad Klinkby, cand. mag. forhistorisk arkæologi, museumsinspektør Hjerl Hede, De Kulturhistoriske Museer i Holstebro Kommune.

Keywords: planter, plantblindhed, frilandsmuseer, publikumsundersøgelse

---

PLANTEBLINDHED OG Oplevelser af planter i UDENDØRS, REKONSTRUERED OG LEVENDEGJORTE FORTIDSMILJØER

Frilandsmuseer og historiske oplevelsescentre er som en slags tidsmaskiner, der formidler kulturhistorie gennem genstande, bygninger, landskaber og en række andre elementer. Men hvilken rolle spiller planter på sådanne besøgssteder? Vi mennesker er planteblinde i mange sammenhænge, er vi det også når vi går på besøg i udendørs, rekonstruerede og levendegjorte fortidsmiljøer? Hvordan kan man arbejde med at tydeliggøre plante-menneske relationer gennem tiderne på sådanne besøgssteder, og hvilke effekter har forskellige formidlingsgreb i denne sammenhæng? I artiklen undersøges publikums oplevelser af planter på et frilandsmuseum og et historisk oplevelsescenter og de måder som planterne tillægges betydning og inddrages i museumsbesøget identificeres og diskuteres.

Plantebblindhed er et fængende ord. Det skaber umiddelbart associationer om mennesker uden opmærksomhed og blik for deres medarter fra planteriget. To amerikanske biologilærere, James Wandersee og Elisabeth Schussler, introducerede begrebet efter en undersøgelse, der viste, at skoleelever ikke var i stand til at genkende forskellige plantearter, og at eleverne fandt planter mindre betydningsfulde end dyr. Wandersee & Schussler¹ definerer plantebblindhed som: a) manglende evne til at se og genkende planter omkring sig; b) manglende viden om planters betydning for biosfæren og i menneskelivet; c) manglende anerkendelse af planters æstetiske og unikke biologiske egenskaber; d) en misforstået antropocentrisk rangopdeling af planter som laverestående og mere uinteressante end dyr og mennesker; e) manglende forståelse for plantelivets tidslighed i forhold til dyre- og menneskelivet; f) manglende praktisk erfaring med at dyrke planter og observere og forstå deres vækstbetingelser og –behov. Plantebblindhed handler på den måde både om viden og evnen til visuelt at registrere planter, men i høj grad også om opmærksomhed på, holdning til, interesse for og handlinger overfor planter. Derfor har begreber som plante-ignorance, plante-usynlighed og plante-opmærksomheds-ulighed også være foreslået.²

Trods forskellige udlægninger af begrebet er der på tværs af naturfagsdidaktik, biologi, humaniora og socialvidenskab et fælles fokus på denne menneskelige tendens til at overse planter.³ Og der er enighed om, at plantebblindhed udgør et problem for både mennesker og planter.⁴ I lyset af klimaforandringer, biodiversitetskrise og mange plantearters uddøen⁵ er det vigtigt, at mennesker får øjnene op for planter og engagerer sig i planternes ”plantiness”, *plantelighed*, og dermed forstår deres særlige egenskaber og evner,⁶ samt deres diversitet i form, levevis, og habitat. Mennesker skal få øjnene op for planter som historiske agenter, der har levet parallelt med menneskeheden gennem historien.⁷ Planter er blandt de længst levende arter på Jorden, og deres blade/løv skaber den livsnødvendige atmosfære.⁸ Planter er menneskehedens livsnødvendige følgesvende på jorden.

Hvor naturfagene giver indsigt i planternes biologiske, kemiske og fysiologiske egenskaber og udviklinger, er humanistiske tilgange typisk præget af menneskelige interaktioner med planter, udforskning af ligheder og forskelle mellem *plantelighed* og menneskelighed, eller variationen i kulturelle tilgange til planter.

1 Wandersee & Schussler 1999.

2 Se eks. Parsley, 2020.

3 Sanders, 2019.

4 Balding & Williams, 2016; Ro, 2019.

5 IPBES Global Assessment Report, 2019.

6 Fleming, 2017, s. 27.

7 Sanders, 2019.

8 Beerling, 2007; Coccia, 2019, s. 26.

Oprindelige folks viden om og praksisser med planter har været fremhævet som alternativer til plantblindhed.⁹ Men også på tværs af tid og mellem generationer¹⁰ varierer menneskers kendskab til, brug af og forholden sig til planter. Andre steders og tiders måder at leve med og vide noget om planter kan give perspektiv og inspiration til forandringer i vestlige samfund.

Frilandsmuseer og historiske oplevelsescentre er en slags *tidsmaskiner*,¹¹ der kan give publikum indsigt i tidligere tiders menneskeliv og praksisser gennem genstande, bygninger, interiører, vej- og stistrukturer, landskaber og tekstlige fremstillinger, samt gennem levendegørelse af håndværk og husholdning, sociale relationer mv. Men hvordan oplever publikum planterne på et sådants besøgssted og ser de planterne som en del af stedets historiefortælling? Hvordan kan man på frilandsmuseer og historiske oplevelsescentre arbejde med at tydeliggøre plante-menneske relationer gennem tiderne? Disse spørgsmål søger vi i denne artikel at besvare gennem publikumsundersøgelser på Ertebølle Stenaldercenter og Hjerl Hede.

Kampen mod plantblindhed i naturfagene og botaniske haver

I de seneste årtier har mange arbejdet med at formidle planter for at modvirke plantblindhed. Indenfor naturfagsundervisning har man søgt at øge skolebørns og studerendes opmærksomhed på planter. Eksempelvis ved at tegne planter,¹² ved at fremhæve særligt bemærkelsesværdige planter,¹³ ved at formidle særlige karakteristika ved planter, eksempelvis deres evne til overlevelse.¹⁴ Man har afprøvet forskellige sproglige tilgange til planter, som metaforer og analogier og også multimodale og sensoriske tilgange.¹⁵ Erfaringer med at formidle planter viser, at ægte planter, som man finder i eksempelvis botaniske haver, fremfor modeller eller billeder, fremmer evnen til at observere og beskrive planternes udseende og anatomi.¹⁶ En mere sensorisk,¹⁷ praktisk og langvarig omgang med planterne giver mere interesse i og tilknytning til dem.¹⁸ Egne erfaringer og erindringer om planter kan være vigtige for opmærksomhed på planter og for hvilke

---

9 Hall, 2011.

10 Challenger, 2011.

11 Van Mensch 1999, s. 8.

12 Flannery, 2019.

13 Wandersee & Schussler, 2001.

14 Pany, 2014; Prokop & Fančovičová, 2014.

15 Jewitt, Kress, Ogborn, & Tsatsarelis, 2001; Matruglio, Maton, & Martin, 2013; Hartman, Lydon, & Rasmussen, 2019.

16 Eberbach & Crowley 2005; 2017.

17 Nyberg og Sanders, 2014, s. 151.

18 Eberbach og Crowley 2009.

planter, publikum i botaniske haver lægger mærke til.¹⁹ Per definition har plantblindhed flere nuancer, nogle relaterer sig til det visuelle, det anatomiske æstetiske ved planterne samt til planternes navne, mens færre dvæler ved planternes funktionelle karakteristika (deres evne til at gro, ernære og forplante sig etc.).²⁰

Botaniske haver er ligesom zoologiske haver og akvarier de senere år blevet mere bevidste om deres potentiale som forum for formidling og udveksling vedrørende miljø- og klimamæssige problematikker, biodiversitet og artsuddøen.²¹ Mange af disse institutioner erkender, at de ikke blot kan fortsætte den type bevarings-, forsknings- og formidlingsarbejde, de hidtil har udført. Til grund for de fleste vestlige botaniske haver ligger både oplysningstidens videnssyn og kolonitidens magtforhold. Hvilket måske har resulteret i en "steril og kedelig" (Rahm 2018) formidling af planterne og en antropocentrisme (Zhai 2015), som kommer til udtryk i fortællinger om videnskabsmænd der opdagede, kolonialiserede og hjemtog planterne, fremfor fortællinger om planternes fantastiske egenskaber, de heterogene natur-kulturhelheder de indgår i eller de kriser og problemer der opstår i møder mellem mennesker og planter. Studier har også vist, at mens et tilfredsstillende besøg i en zoologisk have typisk har at gøre med en positiv oplevelse ved at se et bestemt eller flere dyr, så har positive oplevelser i botaniske haver ikke altid med planterne i sig selv at gøre, men med en positiv oplevelse af at være et rart sted.²² Paradoksalt nok kan planterne altså ligefrem komme til at danne baggrund i en institution, som har dem i centrum. I hvert fald konkluderer flere publikumsstudier i botaniske haver, at planterne har svært ved at tiltrække sig opmærksomhed, og at mennesker har sværere ved at identificere sig med planter end med dyr.²³ Måske fordi planter ikke bevæger sig rundt, ikke drikker og spiser, og ikke på nogen synlig måde reagerer på noget i deres omgivelser.²⁴

[..] a garden is a rich text to engage with. Yet, we seem to lack any sense of the kind of scale-time packages needed to support deep critical forms of engagement with plants in ways making education in botanical gardens place-based, equity driven, critical and essentially about social justice driven education grounded in and emergent from multiple epistemologies with implications for healthy future relations with plants, our planet, and ourselves.²⁵

---

19 Tunnicliffe 2001.

20 Tunnicliffe 2001.

21 Se eksempelvis Wyles et al. 2013; Ballantyne, Packer & Hughes 2008.

22 Sanders 2007.

23 Nyberg, Hipkiss og Sanders 2019.

24 Darley, 1990.

25 Rahm 2018, s. 1126.

Botaniske haver må transformere sig til steder, der er med til at ændre publikums opmærksomhed, adfærd og interesse, så planter i højere grad opleves som partnere og "other-than human persons"²⁶ og ikke blot som enten farlige, kontrollable eller ressourcer. Steder, som stiller sig kritisk overfor den måde, mennesker gør brug af og forholder sig til naturlige omgivelser,²⁷ og som søger at tydeliggøre "the unique interwoven pattern of nature and culture which makes up the story of place."²⁸

På den baggrund opstår der nye spørgsmål og refleksioner over måder at indrette botaniske haver. Det er blevet foreslået, at planter kræver at blive sat tydeligt i forgrunden design- og formidlingsmæssigt. At information om planter og perspektiv på planter skal fremstå tydeligt,²⁹ fordi det kræver en helt særlig indsats "to disrupt historically deeply entrenched networks of practices and circulations of plants".³⁰ Der er blevet spurgt til, om den typiske naturvidenskabelige tilgang til planterne er anvendelig eller om andre læringsteorier og filosofiske tilgange skal tages i brug til at nytænke disse miljøer med henblik på at få natur-menneske relationerne mere i forbilledet.³¹ I Danmark ser vi blandt andet, at Randers Regnskov i deres nye udendørs anlæg har udvidet deres formidling til at inddrage de menneskeskabte omgivelser, som flora og fauna udvikler sig i relation til. Ikke så meget som en kritik af nutidens forhold mellem mennesker, dyr og planter, men mere som et kig dybt tilbage i tid med opmærksomhed på historiske, gensidige sammenhænge mellem natur og kultur. Også i Væksthusene i Botanisk Have i Århus er kultur i højere grad inddraget i de nyeste indretninger fra 2014. Her især ved hjælp af tekstlig formidling og særlige installationer, eks. digitale, hvor planternes rolle i kulturhistorien og menneskers indvirkning på plantelivet formidles. Museerne, men også deres publikum, skal omstille sig og øve sig på både at præsentere, se, tale om og reflektere over plante-menneske relationer på nye måder.

Andre arter på frilandsmuseer

Mens botaniske haver har forsøgt at inkludere flere perspektiver, så koloniopgør, biodiversitet, miljøkamp og andre natur-menneskerelationer kommer i fokus, så forsøger flere kulturhistoriske museer i disse år omvendt at inkludere naturen i deres formidling af menneskers (kultur) historie. På kulturhistoriske museer er der typisk genstande, som mennesker har lavet, fra stenøkser og hytter, til sim-

---

26 Hall, 2011.

27 Dawn, Ryken & Stewart 2018.

28 Plumwood 2006, s. 141.

29 Rahm 2018; Nyberg, Hipkiss & Sanders, 2019.

30 Rahm 2018, s 1125.

31 Eks. Rahm, 2018.

kort og syntetiske pelse. Disse genstande fortæller om mennesker gennem tiderne, hvad mennesker har gjort, opfundet, nydt og slidt med. Men kulturhistoriske museer kobler ikke altid disse fortællinger til de omgivelser og landskaber, som mennesker har begået sig i.

Lige siden de første frilandsmuseer opstod i Norden i slutningen af 1800-tallet, er der i denne museumstype blevet arbejdet med at inkludere flere aspekter af det levede liv, end hvad museumsgenstande i traditionelle museer er i stand til. Man udstiller bygninger, miljøer og landskaber, som formidler bredt om det historiske menneskeliv, og indsætter ofte mennesker som formidlingsmæssigt levendegør historiske håndværk, hushold, sociale relationer mv. Denne udvidelse af udstillingsformen, har gennem mere end et århundrede søgt, med både oplysning og oplevelse for øje, at fremkalde ”scener af fortidens liv”.³² Frilandsmuseerne oplyser om hverdagslivets materialitet, praksisser og menneskeliv, og samtidig giver de mulighed for oplevelse og indlevet forståelse. Det totale indtryk af bygninger, interiører, genstande og levende håndværk kan ligefrem give anledning til at publikum gennem de forskellige sanselige indtryk hensættes til illusionen om at være i fortiden, at de får en oplevelse af at være i en tidsmaskine. Diskussioner om autenticitet og viden i frilandsmuseerne har løbende været ført i museumsverdenen og i museologien.³³ Men at denne museumsform fra starten har søgt at skabe helheder i stedet for oplysningstidens isolerede genstande indsat i videnskabelige systemer og taksonomier, er der ingen tvivl om. Man har søgt at skabe rum, hvor publikum med hele kroppen kan nærme sig en forståelse af fortiden i stedet for at formidle viden, der udelukkende henvender sig til den logisk tænkende hjerne. Herved afspejler frilandsmuseerne en slags inklusionshistorie, hvor flere og flere lag af kulturhistorien er blevet inddraget som genstandsfelter og gensidigt supplerende formidlingselementer, fra bystrukturer til det levede følelsesliv i husene. En inklusionshistorie som både har haft et videnskabeligt og et formidlingsmæssigt sigte.

Dertil har flere frilandsmuseer de senere år overvejet deres formidling af andre arter.³⁴ Det er blevet fremhævet, at frilandsmuseerne har særlige potentialer for gennem kropslige og sensoriske oplevelser at formidle præ-industrielle samlivsformer mellem mennesker og dyr.³⁵ På den måde kan frilandsmuseerne ikke blot formidle menneskers ressourceudnyttelse af andre arter, men også nå ud over den såkaldte ”utility trap”, som udelukkende fokuserer på andre arter som ressourcer for mennesker. Udfordringen er, at undgå altid at anskue verdens mangfoldighed fra ”the garden of human concerns” og dermed opretholde “the old presumption

---

32 Jessen og Warring 2019, s. 28.

33 Aakjær 2008; Jessen og Warring 2019.

34 Fenske 2020.

35 Reinert 2020.

that landscapes exist for our sakes”.³⁶ Der er blevet peget på de praktiske, etiske og formidlingsmæssige problematikker forbundet med at gestalte og formidle fortidens menneske-dyre relationer med de rette mængder lugte og lyde.³⁷ Frilandsmuseerne har haft tendens til at sentimentaliserer præ-industrielle menneske-dyr relationer i og med, at de også skal fungere som rammer om behagelige publikumsoplevelser. På den måde er autenticitet et tilbagevendende diskussionspunkt knyttet til frilandsmuseerne. Transparens og eksplicit formidling er blevet foreslået som redskaber til at ”sensitize the visitors to humans’ current handling of and attitude towards animals”³⁸ og dermed ikke idyllisere hverken fortid eller samtid. Der er også opmærksomhed på museernes egne historiske roller i skabelsen af menneske-dyr relationer: på den ene side ”the image of rural life closely knit to living with working and producing “farm animals”. På den anden side “exotic animals” as part of urban, cosmopolitan ways of life and self-images of a global consciousness.”³⁹ Museerne har altså bidraget til en forståelse af dyr, som enten del af et landligt produktionsliv eller del af storbyborgerskabets globale og eksotiserende tankegange.

Med frilandsmuseernes, og de historiske oplevelsescentres, kapacitet som “important spaces of “immersion”, of transferring knowledge”⁴⁰, altså steder hvor man som besøgende kan lade sig fuldstændigt fordybe eller henføres til en anden tid, ligger rollen som formidlere af fortællinger, der skaber opmærksomhed på og inddrager andre arters historie, lige for. Måske har disse besøgssteder -med deres tidsmaskineilluderende gestaltning og formidling af praksisser, dynamikker og interaktioner der præger menneskelivet- et særligt potentiale for at kunne skabe fortællinger om planter som levende medarter. Medarter, der har påvirket og været en del af kulturhistorien på alskens måder. Fortællinger, der potentielt også kan være med til at *skabe* nye natur-menneskerelationer, fordi ”multispecies stories are active technologies of worlding.”⁴¹ Dermed kan det også understreges, at frilandsmuseer selvfølgelig ikke er den slags *tidsmaskiner*, der 1:1 kan fragte gæster tilbage til fortidens mennesker, dyr og planter. De er tidsmaskiner i betydningen steder, hvor nutidens forståelse af fortiden skabes og præsenteres, hvor bestemte aspekter af fortiden fremhæves i lyset af nutidens forståelser, problematikker og nysgerrighed. De er tidsmaskiner som gennem tiderne har haft varierende fokus og autenticitetsopfattelser, som eksempelvis til tider har haft originalitet og korrekthed som mål, til andre har haft publikums oplevelse af at befinde sig i fortiden som mål⁴², og som måske i disse år i højere og højere

36 Challenger, 2011, s. 299-300 citeret hos Sanders, 2019, s. 134.

37 Bedal 1997; Nisly 2019; Schimek 2020.

38 Schimek 2020.

39 Reinert 2020, s. 25.

40 Reinert 2020, s. 25.

41 Reinert 2020, s. 25 citerer van Dooren; Kirksey & Münster 2016, s. 16.

42 Jessen og Warring, 2019.

grad søger at skabe meningsfuld brug af historien som et perspektiv på samtidens økokriser. Frilandsmuseernes måde at agere tidsmaskine har altså varieret, alt efter hvordan man gerne har villet bevare, formidle og aktualisere for samtiden. Fortidens livsbetingelser, menneskelige innovation, teknologier, organiseringer, geografiske særegenheder, verdenssyn mv. kan sameksistere som genstandsfelter på et frilandsmuseum, men der er altid taget valg og fravalg. Et frilandsmuseum har derfor som tidsmaskine altid sine blinde vinkler, og det kræver grundige refleksioner at stå ved rattet af sådan en *virkeliggørelsesmaskine*.

Men hvad kan frilandsmuseer og historiske oplevelsescentre så, når det gælder planter? Mens botaniske haver har fået øje for kulturen, spørger vi i denne artikel fra et kulturhistorisk standpunkt, hvordan publikum oplever planterne i de udendørs, rekonstruerede og levendegjorte fortidsmiljøer, og hvordan man kan fremhæve og integrere planterne i sådanne besøgssteders formidling? Kan frilandsmuseer og historiske oplevelsescentre modvirke en planteblandt kulturhistorie?

Et oplevelsescenter og et frilandsmuseum:

I artiklen beskriver og analyserer vi forståelser og oplevelser af planter hos publikum på to besøgssteder, som vi i denne artikel sammenholder som udendørs, rekonstruerede og levendegjorte fortidsmiljøer trods deres markante forskellighed. Stenaldercenter Ertebølle er 2.5 hektarer mens Hjerl Hedes formidlede område er cirka 20 hektarer. Begge steder huser dermed et mindre landskab, ligesom der begge steder har været tradition for et særligt fokus på håndværk, og på hvordan mennesker i forskellige tider har formået at skabe kost og logi til livets opretholdelse gennem forskellige former for ressourceudnyttelse, teknologi, tilpasning og opfindsomhed. Begge steder er der fokus på at skabe et miljø som giver mulighed for indlevelse i historien, samtidig bruges der også skiltning og formidlingsgreb til at forstærke bestemte perspektiver, overblik og detaljer.

Stenaldercenter Ertebølle, beliggende ved Limfjorden syd for Løgstør, formidler oldtidens jæger- og samlersamfund og bondestenalderen i et landskab med vandløb, træer, bevoksning, bopladser, formidlere i værksteder, aktiviteter som stammebådssejlad, bueskydning mv. Centeret ligger lige ved siden af det sted, hvor man i slutningen af 1800-tallet fandt en køkkenmødding fra oldtiden, som kom til at danne navn for en periode i slutningen af ældre stenalder, Ertebølliden. Frilandsmuseet Hjerl Hede, som ligger i Vestjylland mellem Holstebro og Skive, formidler landbosamfundet med bygninger fra 1500-tallet og frem til starten af 1900-tallet i et landskab med huse, interiører, vejsystemer, levendegjorte håndværk og folk i dragter. De historiske bygninger på Hjerl Hede er alle hentet til fra andre steder. Hvor Ertebølle Stenaldercenter er et historisk oplevelsescenter med rekonstruktioner af oldtidens historiske miljøer, er Hjerl Hede et museum med originale,

Figur 1: Betonegene i Stenaldercenter Ertebølle. Sensommer, 2020.

Foto: Line Vestergaard Knudsen.

historiske genstande/bygninger. Hvor nogle gæster på Hjerl Hede måske vil have forventninger om, at alle aspekter af formidlingen er tidskorrekte, også planterne, er der formentlig i Stenaldercenteret en del gæster som er bevidste om, at viden om denne tid er langt mere fragmenteret, og at en veldokumenteret høj detaljeringsgrad i rekonstruktionen derfor ikke kan opnås. Samtidig er Stenaldercenter Ertebølle på sin vis mere afgrænset til to oldtidsperioder (som godt nok strækker sig over mere end 10.000 år), og kan for nogle derved fremstå mere virkelighedsnær end Hjerl Hedes sammensmeltning af stenalderboplads⁴³, bindingsværkshuse, andelstidens rødstenshuse, en fynsk kro og en vestjysk sulegård. På engelsk bruger man "Open Air Museums" som en meget bred betegnelse for historiske miljøer eller rekonstruktioner som folder sig ud over et større landskabsagtigt område, hvor både bygninger, genstande og vejstrukturer kan indgå. Open Air Museums kan afgrænses til bestemte forhistoriske eller historiske perioder, og/eller de kan tage særlige emner op, som eksempelvis landbrug, skibsfart eller industri. På lignende vis anskuer vi i dette studie de to besøgssteder som værende bredt sammenlignelige ved deres fælles karakterer som udendørs, rekonstruerede og levendegjorte fortidsmiljøer. Samtidig hører begge besøgssteder ind under en statsanerkendt museumsinstitution, hhv. Vesthimmerlands Museum og De Kulturhistoriske Museer i Holstebro Kommune, og derfor omtaler vi dem også begge som museer.

43 Som per august 2022 ikke længere findes på museet.

Figur 2: Planteskilte i Apotekerhaven på Hjerl Hede, sommer 2021.

Foto: Line Vestergaard Knudsen.

Formidling af planter på to besøgssteder

Planter har altid været et selvfølgelig fysisk element på både Hjerl Hede og i Ertebølle Stenaldercenter, både i landskabet og som elementer i formidlingen om menneskers ressourcudnyttelse. Samtidig har de ikke spillet en fremtrædende rolle i historiefortællingen sammenlignet med bygninger, genstande, dragter osv. Men i løbet af de sidste to sæsoner (2020-2021) har begge besøgssteder som del af et Velux-støttet forskningsprojekt (omtalt flere steder i dette særnummer) arbejdet med at fremhæve planter som en del af kulturhistorien. Det overordnede mål var begge steder at synliggøre planterne for publikum, dels som historiske organismer der har levet parallelt med mennesker igennem årtusinder, dels som elementer i et natur-kulturlandskab, dels som forunderlige medarter, mennesker gennem tiderne har haft skiftende relationer til. Som følge af en sådan opmærksomhed på planterne var målet at fremkalde refleksion over både fortidens og nutidens plante-menneske relationer. På tværs af de to steder har en række forskellige formidlingsgreb været anvendt til at opnå dette formål.

I Stenaldercenter Ertebølle var udfordringen at skabe opmærksomhed på planterne i landskabet, deres historie og tilstedeværelse som historiske væsener. I centeret er publikum typisk meget opmærksomme på værksteder og formidlere,

Rum og landskab	Levendegørelse/mundtlig formidling	Tekstlig/sproglig/lydlig formidling uden formidlere in situ
Stenaldercenter Ertebølle		
Landskab med vilde græsser, urter, buske, træer, som brydes af slæde arealer og stier, vandløb hytter og skindtelte. En stor bonde stenaldersmark med overdrevsplanter og en urskov med nyplantede træer og vildnis.	Værksteder hvor formidlere fremviser håndværk, eks. flet og snore af brændenælde, plantesaft til farvning, udhugning af stammebåde.	Tekster hvor planterne fortæller deres egen historie i jeg-form, hvor længe har de været i Danmark, hvad bruger mennesker dem til i oldtiden, se billede 1.
Silhouetter der gengiver små levende træer i stor størrelse		Tekst der fortæller om forskellige træarters historie i Danmark, eks. lind har været her længere end eg, bøg og hyld er senere indvandret fra syd.
Store liggende egestammer lavet af beton, illustrerer urskoven.		Højtaler afspiller bankende hjertelyd ved betonegen
Brombærbuske		Ved en brombærbusk er der en højtaler der afspiller, "jeg er en glad lille brombær", en sang om brombærplantens brug i oldtiden
Æbletræ		Ved et æbletræ er der en højtaler der afspiller en fortælling om et æble, en æblekerne der plantes af en pige og et træ der vokser sig gammelt sammen med pigen, en nyt barn der tager over og et nyt træ, livets cyklus på tværs af menneske og træ
Bondestenalderen er formidlet ved en græsmærk, som har et opløjet stykke jord og flere afbrændte træstubbe som skal forestille afbrændt urskov		Ved en afbrændt træstub er der en højtaler, der afspiller "træstubbens stemme", den fortæller om overgangen til bondestenalderen, udtrykker vrede over at mennesker begynder at prioritere agerdyrkning og dermed fælde og afbrænde træerne
Indendørs planche-udstilling		Særudstilling med plancher, plantedele og forarbejdede planter i centerets udstillingslokaler (kun sommer2020). Udstillingen omhandlede planternes indvandring, hvad planterne fortæller om forhistorien og hvordan planter har været anvendt af mennesket gennem stenalderen, samt en planche der reflekterer over oldtidsmenneskets åndelige relationer til planter.

Tabel 1: Med gråt er markeret de elementer, som er del af museets *almindelige* formidling, mens de øvrige elementer i skemaet var resultat af tiltag relateret til etnobotanik-projektet. Tabellen fortsættes på næste side.

Hjerl Hede		
Landskab med marker, dyrefolde, vejgrøfter og "overdrev" med lyng og græsser, køkkenhave og prydhaver med planter der passer til tid og stand, eks. vinkelgårdens apotekervej, kroens have med tobak, humle og mælkebøtter, hedegårdens have med lyng, alrunerod, kvan, vejld, kartofler mv.	Fortællere i haverne, ved Hedegården der fortæller om eks. kvan, kartofler, alrunerod, vejld, på kirkegården, der lærer børn renser om kløver og viser dem tjørn	Cyprianus, opgavebog for børn: plante-tegning, husgeråd om planter, find tidslen efter tegning, find 6 planter efter navn i en bestemt have, identificer en plante via duft, lær en remse om planter og deres helbredende virkning udenad osv. I opgavebogen formidles planterne fra den kloges og landbosamfundets perspektiv
Rundt i hele museet	Teatertrup med lægen, præsten, hypokonderen og den kloge mand, bevæger sig rundt i museet og skaber scener hvor planternes og den kloges kunnen demonstreres og diskuteres	
Haverne		Skilte ved 4-5 planter i hver historiske have, der fortæller om planten og dens brug i jeg-form, planten fra den kloges perspektiv, se billede 2.
Planteværksted: indretning af rum med tørrede planter, urteherbarium mv. i Hedegården fra 1800-tallet		Planteværksted: tekster vdr. planters helbredende egenskaber, deres indholdsstoffer, digital skærm med interaktiv mundtlig formidling vdr. planters indholdsstoffer og virkninger

samt hytter, telte og andre konstruktioner, mens planterne i landskabet, som også er designet som en del af formidlingen, for mange bliver en ubemærket baggrund og ikke noget, der opfattes som en del af formidlingen. Ved hjælp af tekster, lyd og iscenesættende tiltag søgtes planterne og deres historicitet knyttet til oldtiden fremhævet blandt den øvrige formidling. De fleste formidlingsgreb relateret til planter, som blev søsat i dette projekt havde et overordnet budskab: Planter og mennesker har fulgtes ad gennem årtusinder!

Hjerl Hede søgte at fremhæve en opmærksomhed på planternes kunnen og magi gennem 1800-tallets *kloge folk*, deres viden og tilgang til planter, som udgjorde et tema i formidlingen i sommeren 2021. Tekster, mundtlig formidling, Cyprianus-opgavehæfte, planteværksted mv. var rettet mod at formidle den viden, som kloge folk i 1800-tallet havde om planter. Planter var ressourcer, der kunne anvendes til mange hverdagslige formål indenfor sygdomsbekæmpelse og sundhedsfremme, men de var også kraftfulde organismer, der kunne skabe mirakler, hvis de blev brugt korrekt, og skabe katastrofer hvis man begik fejltrin med dem. Ved at fokusere særligt på de almindelige og – for folk i dag – ukrudtsagtige planter, som kloge folk ofte anvendte, forsøgte frilandsmuseet at forbinde publikums hverdagslige og lettilgængelige planter til fortidens magi. Budskabet i temaformidlingen på Hjerl Hede var: Planter kan mere end du tror!

Undersøgelse af publikums oplevelser af planter

Gennem tre forskellige metoder gennemførte vi publikumsundersøgelser på begge besøgssteder for at undersøge planternes rolle i publikumsoplevelsen: Hvordan/hvorvidt oplevede publikum planterne? Hvordan oplevede publikum planter i relation til den historiske tidsperiode? Og hvordan oplevede publikum de særlige formidlingsgreb relateret til planter, som der var blevet arbejdet med på de to museer?

Ved observationer undersøgte vi, hvordan planterne blev inddraget/ikke-inddraget af publikum i deres besøg. På udvalgte steder observerede vi gæsterne ud fra et observationsskema, som lagde vægt på gæsternes reaktioner, samtaler, interaktioner og bevægelser. Der blev lavet observationer i mere end 60 timer af tre forskellige observatører, og derudover lavede vi løbende henover en 2-årig periode mere uformelle observationer.

Ved at lave korte interviews med publikum efter deres besøg undersøgte vi, hvilke planter og hvilke formidlingstiltag relateret til planter gæsterne lagde særligt mærke til og huskede, samt hvordan de forstod planterne og formidlingen af planterne i relation til museets overordnede historiefortælling⁴⁴. På både Hjerl Hede og i Ertebølle foretog vi 32 interview, der varede mellem 5 og 30 minutter.

Publikums opfattelse af planter i relation til den historiske tidsperiode har vi yderligere undersøgt ved at anvende mindmap-metoden.⁴⁵ Metoden giver mulighed for at få indblik i publikums opfattelser af et emne før og efter et museumsbesøg og dermed potentielt give indsigt i, hvilke nye tanker, opfattelser og erkendelser, der kan dukke op i forbindelse med et museumsbesøg. Vi var interesserede i at forstå, hvordan museumspublikum tænkte på planter i relation til den historiske periode, som det enkelte museum formidler, og hvordan formidlingen af planter satte aftryk på folks tanker herom. Vi udleverede derfor mindmaps til publikum i begyndelsen af deres besøg, hvor vi spurgte, hvilke tanker de forbandt med ”planter og træer i stenalderen (Ertebølle)/bondesamfundet (Hjerl Hede)”. Ved publikums udgang fik de udleveret den samme mindmap, som de tidligere havde udfyldt, og kunne nu tilføje nye tanker og opfattelser vedrørende samme emne. Vi indsamlede 60 færdigudfyldte mindmaps på Hjerl Hede og 79 i Ertebølle.

I det analytiske arbejde gennemgik vi både observations-, interview- og mindmapdata med henblik på at finde ud af, hvilke planter der tiltrak publikums opmærksomhed og hvorfor, samt hvordan publikum anvendte og inddrog planterne som en del af deres oplevelse og forståelse af henholdsvis stenalderen og bonde-

---

44 Vi stillede spørgsmål som: Hvilke planter har du lagt mærke til i dag? Hvilke planter har du talt med andre om? Hvorfor lagde du netop mærke til disse planter? Har du tænkt over planterne som en del af formidlingen af stenalderen/bondesamfundet? mv.

45 Falk, Moussouri & Coulson 1998; Brown 2011.

**Figur 3: Planteskilte i Stenaldercenter Ertebølle.
Foto: Line Vestergaard Knudsen.**

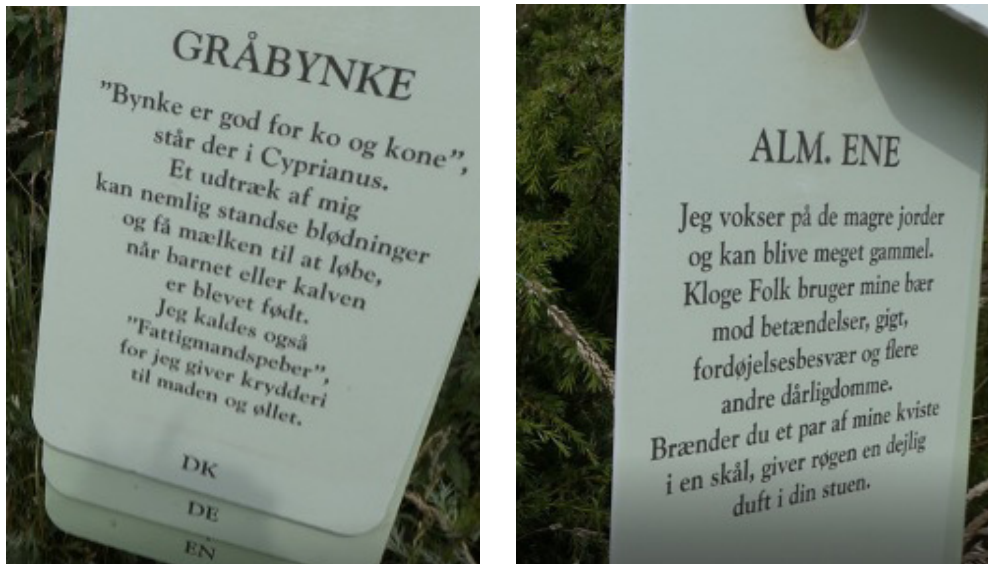
samfundet. Ved at transskribere observations-, interview- og mindmapmaterialet i henhold til disse spørgsmål, strukturerede og analyserede vi datamaterialet.

Oplevelse af og opmærksomhed på planter

I hvilket omfang så/bemærkede/huskede gæsterne planterne i museet?

I Ertebølle huskede publikum ikke i særlig grad planter som del af oplevelsen, når de ved slutning af besøget blev interviewet. Ved observationerne så vi samstemmende hermed, at flere tiltag som var gjort med lyd for at gøre opmærksom på planterne (hjertelyd i betonegen, æbletræet fortæller, brombærbusken synger, se tabel 1), enten ikke blev opdaget, eller blev oplevet som mærkelige eller malplacerede. Både i interview og mindmaps, var det oftere større grupper af planter som eksempelvis træer, græsser, blomster og korn, der blev nævnt fremfor enkeltstående arter som eksempelvis skvalderkål og hasseltræ. Trods dette overordnede billede, som viste os at planter i hvert fald ikke var i forgrunden, når publikum fortalte om deres oplevelser i centeret, dukkede flere planter alligevel op i løbet af interviewene.

Den plante, der helt overvejende oftest blev nævnt, var brændenælden ($n=8$), som også dukkede op i 45 ud af 79 mindmaps (efter besøget). Her fortalte de fleste om deres oplevelse i planteværkstedet, hvor en formidler lavede tasker,

Figur 4: Planteskilte på Hjerl Hede.

Foto: Line Vestergaard Knudsen.

skåle og net ud af brændenældefibre. Enkelte forklarede, at de efter at have talt med formidleren også havde lagt mærke til, at brændenælden voksede i centeret. Publikums opmærksomhed på brændenælden var altså tydeligvis forbundet med den levendegørelse af håndværk, som formidleren udfoldede.

Vi hørte jo lidt om brændenælder, så dem har vi kigget efter.
(interview 16, Ertebølle: far og dreng (ca. 10 år))

En anden plante, der blev nævnt flere gange, var brombær (n=6), som ligeledes dukkede op i 15 ud af 79 mindmaps (efter besøget). Her var det de levende brombærbuske, som publikum havde lagt mærke til, og i flere tilfælde var det fordi, børnene i deres besøgsgruppe havde kigget efter bær i buskene, fordi de i forvejen kendte brombær som et spiseligt bær.

Alle børn i dag har lyst til at smage, når de ser en brombærbusk. Måtte de godt det dengang [i stenalderen], eller måtte de ikke fordi man skulle spare og bruge dem til et eller andet..?
(interview 15: Ertebølle: mor (på besøg med tre børn og far))

Græsserne (n=10) omtaltes også af mange blandt publikum. Flere fremhævede, at de satte pris på, at en del af græsset i centeret fik lov at gro højt. Flere nævnte også, at det var godt for biodiversiteten. Men det blev også fremhævet, at græsserne var flotte. Enkelte fortalte, at de havde set græsser i centeret, som de ikke så andre steder, men som de kendte fra barndommen, eks. hjertegræs.

Her er mange planter som var i min barndom, sådan gamle planter som man ikke ser så meget mere, hjertegræs og dem der... før tog man dem [tog frøene af med et svuhtag], dem ser man ikke så meget mere, så det er faktisk dejligt at i lader dem stå.

(interview 20, Ertebølle: bedstemor (bedstefar og to børnebørn))

Her ser vi samstemmende med formidlingsforskningen i naturfagene, at både æstetisk påskønnelse (Nyberg, Hipkiss og Sanders, 2019) (græsser) samt egne erfaringer og erindringer (Tunncliffe 2010) (brombær og hjertegræs) har betydning for, om publikum lægger mærke til bestemte planter.

Ved *urskoven* i Ertebølle, som bestod i et vildnis af unge træer, store silhuetter af voksne træer fremstillet af træ, og skilte der fortalte om hver enkelt træsorts historie og indvandring til Danmark, var der flere blandt publikum (n=10), som omtalte skiltens indhold som tankevækkende og overraskende. Ved observationerne så vi også, at en del af publikum brugte god tid på at læse skiltene ved urskoven. Nogle talte sammen om informationen. En dame sagde "det er godt nok fascinerende" (observation 4, Ertebølle, bedstemor (med barnebarn)). Samtidig lagde størsteparten af de observerede ikke mærke til, at der ved siden af skiltene om træsorterne også stod små levende udgaver af træerne. De fleste så altså kun træsilhuetterne, men ikke de levende træer. Her var det den tekstlige formidling, som publikum hæftede sig ved, og ikke i så høj grad selve træernes tilstedeværelse i centeret.

Publikums opmærksomhed på planter på Hjerl Hede i sommeren 2021 var i høj grad påvirket af museets tematisering af *kloge folk* og deres helbredende planter. De planter, der oftest blev nævnt af publikum, var tidsel (n=9), kløver (n=9), lavendel (n=10) og malurt (n=6). Tidslen indgik i opgavebogen og skulle findes i Vinkelgårdens have. I opgavebogen stod der, at den kunne helbrede slangebid, hvilket var noget mange børn nævnte ved interviewene. Opgavebogen var akkompagneret af formidlere, som var placeret på steder i museet, hvor opgaver skulle løses. Flere steder hjalp formidlerne både med at stille opgaven og finde svar. Mange af de adspurgte (n=14) nævnte netop samtalerne med formidlerne som oplevelser i museet, hvor planter havde været i fokus. Kløveren talte de om ved kirkegården, og flere børn kunne ved interviewet fortsat huske remsen, de havde lært gennem opgavebogen og en formidler dér. Lavendel kunne de huske fra præstegården og særligt fra øvelsen med at lugte sig frem til planten i de æteriske olier inde i præstegården. Malurt hørte de levendegøreren ved Hedegården fortælle om, og flere kunne huske, at hun havde fortalt, at den lugtede og var god imod opkast og indvoldsorm. Ved interviewene tog flere børn uopfordret opgavebogen frem og begyndte at fortælle om de planter, de havde set i relation til opgaverne.

Vi har gået og ledt efter dem i cyprianus, og så snakkede vi med en gammel dame, som også havde en have [Hedegaarden], hun fortalte om vajd, og om en anden plante, vi selv har i haven.

(interview 2, Hjerl Hede, far (mor og to børn))

Vores observationer bekræftede, at mange gik målrettet efter at finde en bestemt plante i en have, guidet af opgavebogen, men de så måske ikke rigtigt de andre planter i haven. Andre nævnte (n=14), at de ikke tidligere i så høj grad havde lagt mærke til/været i haverne på museet. Opgavebogen var altså med til at "trække dem ud i" haverne. Dertil nævntes haveskiltene, som noget publikum (n=20) var opmærksomme på havde med planter at gøre. Ved observationerne så vi, at planteskiltene i haverne i flere tilfælde samlede grupper af besøgende, og en i gruppen læste højt for resten af gruppen. Men i interviewene nævntes ingen af de planter, som var på skilte, hvis de ikke også var i opgavebogen. Skiltene havde således en vis virkning i museumsbesøget, men var alligevel ikke noget, der blev reflekteret over retrospektivt. Modsat i Ertebølle var der ingen af de adspurgte på Hjerl Hede, der fremhævede bestemte planter pga. deres æstetiske værdi.

På tværs af de to besøgssteder var der planter, som tiltrak sig opmærksomhed i sig selv, men overvejende var det dem, der blev tydeligt formidlet, som publikum lagde mest mærke til.⁴⁶ I særlig grad gav opgavebogen (i samkvem med mundtlig formidling) på Hjerl Hede anledning til opmærksomhed på bestemte planter. I Ertebølle var det den praktiske og håndværksmæssige brug af brændenælden, der var topscorer af opmærksomhed blandt publikum, og dermed ikke et formidlings-tiltag, der indgik i det herværende forskningsprojektets tiltag. Opsigtsvækkende historisk information (eksempelvis træarternes alder regnet fra deres indvandring til Danmark,) skabte også opmærksomhed i Ertebølle. Omvendt fremstod flere af de særligt iscenesatte og til dels metafortællende formidlings-tiltag relateret til planter (hjertebank, brombærsang, planter der taler i jeg-form mv.) hovedsageligt som usynlige eller irrelevante for publikum.

Pige: Den vulkan, der bare ikke er en vulkan

Interviewer: Hvad tror du så det er?

Pige: En træstamme

Interviewer: Ja. Har du undersøgt den?

Pige: Ja, der er en hule under og ovenpå

Bedstemor: Var der ikke også den der lyd?

Pige: Jo, hjertelyd

Interviewer: Hvad tænkte du om det?

Pige: Det ved jeg ikke

(interview 5, Ertebølle, pige og bedstemor)

Her var det tydeligt at museets forsøg på at fremhæve planterne som "other-than human persons"⁴⁷ og dermed anvende frilandsmuseets (og oplevelsescenterets) særlige potentiale for oplevelse og indlevelse til at "disrupt historically deeply entrenched networks of practices and circulations of plants"⁴⁸ simpelthen ikke vakte genklang hos publikum.

Det var kun ganske få planter (eksempelvis græsserne og brombærerne i Ertebølle), der blev givet opmærksomhed uden at være formidlingsmæssigt tydeligt fremhævet. Som modgift til planteblindhed har museerne altså et særligt behov for at fremhæve planterne, da publikum ellers på typisk planteblindhedsvis "mangler evnen til at se og genkende planter omkring sig" og har en "antropocentrisk rangopdeling af planter som laverestående og mere uinteressante end dyr og mennesker" (og bygninger) i museet⁴⁹. Publikum hverken genkender planterne eller ser dem som vigtige elementer i fortællingen om fortiden, og mange gæster oplever således ikke umiddelbart de sammenkædninger af natur og kultur som vores historie består i.⁵⁰ Samtidig ser vi, at en målrettet formidling kunne skabe større opmærksomhed på planterne i begge museer, og trak planterne mere frem fra deres typiske baggrundsposition.

Oplevelse af planter som del af historiefortællingen

Hvordan forstår gæsterne planternes sammenhæng med den historiske periode formidlet i museet (stenalder/bondesamfund)?

Selvom enkelte af de interviewede i Ertebølle slet ikke havde tænkt på planter i løbet af deres besøg og heller ikke så planterne i centeret som en del af formidlingen af stenalderen, koblede de fleste, i løbet af deres besøg og på grund af formidlingen, planterne til historiefortællingen. Mange interviewede (n=15) så anvendelsen af planter i stenalderen som et tema på Stenaldercenter Ertebølle og havde reflekteret over menneskers viden og kunnen med planter i stenalderen, mens de var i centeret. Vores mindmap-undersøgelse understøttede dette, da vi her så en generel forandring fra *plantenavns-lister* til *funktions-lister* mellem før-udfyldninger og efter-udfyldninger. Adspurgte om deres tanker om "planter og træer i stenalderen" inden besøget, svarede de fleste besøgende med en kortere eller længere planteliste, mens efter besøget tilføjede de kommentarer om planters

---

47 Hall, 2011.

48 Rahm 2018, s 1125.

49 Begge citater i denne sætning henviser til definitionen på planteblindhed, Wandersee & Schussler 1999.

50 "the unique interwoven pattern of nature and culture which makes up the story." (Plumwood 2006, s. 141).

anvendelighed i stenalderen. Nogle reflekterede over, at megen viden er gået tabt, og at mennesker kan meget mindre med planter i dag, end man kunne i oldtiden.

De har været lige så tæt tilknyttet planterne, som vi er til telefonen i dag. De har vidst mere. Brugt brændenælde til brændesnor, træer til huse og til både.

(interview 16, Ertebølle: dreng (ca. 10 år))

Her blev det plantblindheds-aspekt, som vedrører ”manglende viden om planterets betydning for biosfæren og i menneskelivet”⁵¹, adresseret i formidlingen, og det gav genklang ved at publikum blev opmærksomme på planternes fyldige tilstedeværelse i oldtidsmenneskets liv.

Enkelte interviewede i Ertebølle reflekterede også over, at plantelandskabet i centeret materialiserede historiske forandringer med hensyn til biosfæren:

Nu snakker vi biodiversitet, det er blevet det nye sort... Det var der også dengang, det er nu det ikke er der, og det ved vi også godt med vores fornuft og intellekt og alt det der.. Det giver egentlig en fin lille påmindelse, når man går her, der er også et skilt dernede, hvor det bliver nævnt....

(interview 15, Ertebølle: mor, ca. 40 år (og pige ca. 15 år))

Biodiversiteten i det konstruerede stenalderlandskab var dermed i nogle tilfælde i stand til at ”sensitize the visitors to humans’ current handling of and attitude towards” [plants]⁵² af en anden tids biosfære blev anvendt til at se kritisk på, hvordan vi i dag forvalter og behandler planterne omkring os.

Enkelte interviewede (n=3) filosoferede over, om planter mon blev set som ren overlevelse og anvendelse i stenalderen, eller om mennesker dengang også havde et æstetisk forhold til planter og kunne nyde deres udseende. De mente, at det kunne de godt og argumenterede med, at man pyntede krukke med blomstermønstre, og at man lavede smykker af planter. Detaljer som de havde lagt mærke til i centeret. Den æstetiske tilgang pegede på andre kvaliteter ved planterne end den praktiske nytteværdi knyttet til eksempelvis føde, bolig- og bådebyggeri (selvom der måske stadig er tale om en form for nytteværdi for mennesket). Publikums opmærksomhed på dette ser vi som tegn på, at de opfattede planterne som havende multiple roller for mennesket, også historisk.

Som tidligere nævnt gav ”urskoven”, hvor træernes alder og deres indvandringshistorier blev formidlet, anledning til stor overraskelse og benovelse hos mange. De lange tidsspan vakte opsigt og imødegik den ”manglende forståelse for

---

51 Citatet henviser til definitionen på plantblindhed, Wandersee & Schussler 1999.

52 Schimek 2020

plantelivets tidslighed i forhold til dyre- og menneskelivet”⁵³, et af plantblindhedens kendetegn. En besøgende sammenstillede fortællingen med menneskers migrationer og flytninger samt foranderlighed henover længere tidsperioder. Hun oplevede et indblik i en tidligere verden, hvor mennesket fyldte mindre, mens planter flyttede og transformerede sig og gjorde forunderlige ting. På den måde kunne fortællingen om de oldgamle træer også sætte nutiden i relation til en bredere tidsforståelse, en dybere ”scale-time package”,⁵⁴ som kunne sætte begreber som migration, transformation og foranderlighed i et nyt perspektiv.

En enkelt mindmap fra Stenaldercenter Ertebølle henviste til menneskers religiøse relationer til planter i oldtiden, og en anden gæst havde skrevet ”respekt for naturen” samt et spørgsmål der lyder ”Måske har planter og mennesker været ligeværdige?” En anden mindmap lød: ”Man havde måske et andet forhold til planter, som ikke fulgte nutidens natur/kultur skel.” Begge mindmaps er fra sommeren 2020, hvor der i centeret var en mindre plancheudstilling (se tabel 1), som fokuserede på stenalderens natur/kultur skel og relationer mellem mennesker og plante. Udstillingen inviterede til refleksion om planter som ”other-than human persons”⁵⁵ eksempelvis gennem følgende tekst: ”Gad vide om stenalderfolket behandlede træer og planter som ting, der kun fandtes for menneskers skyld? Ting, som kunne hugges ned og bruges, når man havde brug for dem? Eller hvem ved, om de faktisk spurgte træerne om lov....[...].” Men det var en undtagelse, at publikum lagde mærke til og reflekterede over dette aspekt af historiefortællingen.

På Hjerl Hede oplevede langt de fleste af de interviewede formidlingen om planterne og temaet om *de kloge* som fortællinger om ”gamle dages” anvendelse af planter. Nogle fandt det oplagt at huske tilbage på, hvilke helbredende urter der blev brugt i deres egen barndom (n=2). Andre spurgte ældre familiemedlemmer, som var med på museumsbesøget, om de erindrede brug af lægeurter i deres barndom (n=2). Her blev planterne af mange opfattet som en naturlig del af museets historiske helhedsformidling, hvor interiører, huse, veje, og altså også markers og grøfters planter, sås som en del af formidlingslandskabet. Samtidig fandt flere det bemærkelsesværdigt, at planterne blev fremhævet på denne måde:

Bedstefar: Fascinerende, hvad planterne kan bruges til, hvad de har brugt dem til før. Det har jeg ikke tænkt så meget over ellers.

(interview 20, Hjerl Hede: bedstefar (bedstemor og to børnebørn))

Kvinde: planter er en stor del af vores historie, de har jo altid været her.

Mand: man havde jo ikke andre muligheder.

53 Citatet henviser til definitionen på plantblindhed, Wandersee & Schussler 1999.

54 Rahm 2018, s. 1126.

55 Hall, 2011.

Kvinde: men det er jo ikke noget, man ser så meget om på museerne ellers, så det er godt.

(interview 17, Hjerl Hede: ægtepar 60+)

I samklang hermed sås det i mindmap-undersøgelsen, at en større andel (sammenlignet med i Ertebølle) i før-udfyldningerne (34 af 60) havde fokus på planterne ifht. deres anvendelighed og funktioner i landbosamfundet. Allerede inden besøget tænkte de altså over planter i landbosamfundet i termer som selvforsyning, lægemidler, husbygning, læhegn etc. Måske er det tegn på, at de på forhånd i højere grad kobledede planternes anvendelse for mennesker til den pågældende periode, end det var tilfældet i Ertebølle. Det kan skyldes, at landbosamfundet som periode er tidsmæssigt mere nærliggende, og at mange blandt publikum på forhånd har en større viden om bestemte anvendelser af planter i landbosamfundet, eksempelvis helbredende planter.

Diskussion og konklusion

På de to besøgssteder så vi, at publikum ikke som en selvfølge inddrog planterne som en fremtrædende del af deres museumsoplevelse, men at planterne alligevel spillede en rolle. På Hjerl Hede opfattede publikum planterne som del af fortællingen om menneskers ressourceanvendelse, og publikum kendte på forhånd eksempler herpå. I Ertebølle var der større tendens til, at publikum slet ikke opfattede planterne som en del af den historiske formidling. De fleste gjorde dog, og satte dem også her typisk i forbindelse med menneskers ressourceanvendelse.

Det var begge steder tydeligt, at planter skal fremhæves eksplicit og gerne med en præcis dagsorden/emne/budskab, eksempelvis *de helbredende planter*, hvis de skal spille en vigtig rolle i publikums oplevelse. Hvor formidlerne, de levende mennesker der udfører håndværk eller fortæller, umiddelbart tiltrækker sig opmærksomhed, og høns og geder også får deres del, fanger den levende røllike, mælkebøtte og bynke ikke på samme måde øjet som en vigtig del af den historiske formidling. Her skal mere til. Opgavebaseret og publikumsaktiverende formidling (eks. opgavebogen) kan fremhæve planterne, ligesom mundtlig formidling og formidling af praksis, i form af eksempelvis levendegjort håndværk, også skaber opmærksomhed på planterne. Når sådanne formidlingsgreb tages i brug, lykkes det begge steder at skabe opmærksomhed om planter og at tematisere fortidsmenneskers anvendelse af planter, så publikum dvæler herved og reflekterer over forskelle mellem fortid og nutid.

Mens opmærksomheden på planter generelt bifaldes blandt forskere med interesse for plantblindhed, er der også forbehold i forhold til hvordan og mod hvilke emner, denne opmærksomhed bedst udfoldes. Eksempelvis advarslen om

ikke at havne i en “utility trap”⁵⁶, hvor fokus primært er på planternes nytteværdi for mennesket, men i stedet opøve en opmærksomhed på planterne som noget i sig selv, deres plantelighed. Man kan på den ene side spørge, hvor meget kulturhistoriske museer egentlig kan kaste sig ud i formidlingen af plantelighed og dermed planterigets særlige karakteristika og forunderlighed. På den anden side kan kulturhistoriske museer godt forsøge at medtage aspekter af fortidens plante-menneske relationer, som ikke kun handler om menneskets ressourcemæssige anvendelse af planter. Med de mere abstrakte og reflektoriske formidlingselementer på både Hjerl Hede og i Stenaldercenter Ertebølle søgtes det at igangsætte publikums forestillinger om planter som parallelle levende historiske væsener, eller “other-than human persons”⁵⁷. Eksempelvis med plantetekster i jeg-form, hjertelyd i betonegen, syngende brombær og talende træstub, plancheudstilling med tekstdel der forholdt sig spørgende til oldtidsmenneskets relation til planter og fremhævelse af *de kloge folks* opfattelse af planter som noget med en egen kraft og vilje. Begge steder var tanken, at fortidens tilgange til planter måske kunne hjælpe os med at komme på sporet af nye narrativer om planter og mennesker. Narrativer der i højere grad inkluderer planter som personligheder som mennesker må tage hensyn til i handlinger og etiske overvejelser. Men vores publikumsundersøgelse viste tydeligt, at publikum på begge museer ikke skænkede det stor opmærksomhed. Noget tyder på, at tanken om planterne som “other-than human persons”, at planterne har deres liv, personlighed og historie, skal forklares, fremhæves og synliggøres i højere grad for at blive en vigtig del af publikumsoplevelsen. At denne tilgang til planterne i formidlingen skal være mere transparent og gennemgående og ikke blot stå som nogle små “opmærksomhedsvækkere” rundt omkring, hvis den skal skabe genklang hos publikum.

Til gengæld var “urskoven” i Ertebølle, som formidlede træernes lange historie et godt eksempel på, at “plantelivets tidslighed”⁵⁸ kan vække opsigt blandt publikum. Her blev fakta om de oldgamle træer til forundring hos publikum og satte gang i netop den slags mere overordnede refleksioner hos publikum over planteriget og dets relation til menneskeheden, som både museet og deltagere i forskningsprojektet har forsøgt at styrke i arbejdet med formidlingen.

Som pointeret i analysen blev de fleste aspekter af plantblindhed berørt i formidlingen. Alligevel kan man måske sige, at punkt a) den manglende evne til at se og genkende planter omkring sig; og punkt b) manglende viden om planters betydning [for biosfæren og]⁵⁹ i menneskelivet; blev adresseret i videst omfang. Et opgør med antropocentrisme (d) og forståelse for planternes tidslighed (e) var

---

56 Knapp 2019.

57 Hall, 2011.

58 Jf. plantblindhedsbegrebets punkt e) manglende forståelse for plantelivets tidslighed i forhold til dyre- og menneskelivet.

59 Dette aspekt blev i mindre grad berørt, se s. 17.

noget, der delvist blev berørt i formidlingen, og til dels også vakte genklang hos publikum. Planternes biologiske og æstetiske egenskaber (c) havde vi ikke eksplicit adresseret, og alligevel var der gæster der hæftede sig ved planternes æstetik.

Den metodemæssigt sammensatte publikumsundersøgelse gav et godt indblik i, om formidlingens formål blev opnået. Vores observationer, interviews og mindmaps viste, hvilke planter publikum var opmærksomme på og til dels også, hvad der afstedkom denne opmærksomhed. Den kvalitative interview-del af publikumsundersøgelse gav mulighed for at forstå om de mere erkendelsesmæssige aspekter ved formidlingen, relateret til historiefortælling, planternes tidslighed, planter som "other-than-human person" og et opgør med antropocentrisme vakte tanker hos publikum.

Der var altså på én gang opmærksomhed på planter og plantblindhed på de to frilandsmuseer. Opmærksomheden var især rettet mod planterne som noget, mennesker har mestret at anvende på mange måder, mens plante-menneske relationer, som rakte ud over anvendelses-perspektivet, var sværere at formidle og skabe opmærksomhed omkring. Tanken om planter som "other-than human persons"⁶⁰ viste sig nærmest umulig at formidle. Derimod vakte "planternes tidslighed" tydelig genklang. Det står klart, at ligesom en botanisk have er et udendørs, rekonstrueret og levendegjort fortidsmiljø "a rich text to engage with"⁶¹. Det tidsmaskineilluderende helhedsbillede kræver opmærksomhed i mange dimensioner, visuelt, taktilt og auditivt, og både vores følelsesmæssige nærvær og vores mere distancerede meningsskabende refleksioner søges sat i spil. I et sådan komplekst, og mere end hundredårigt, multimedie, sådan en "rich text to engage with", kræver det træning og tilvænning at skabe nye tilgange og subgenrer. Både museer og publikum har endnu ikke helt åbnet opmærksomheden op for de skalaer og virkeligheder, som man må sætte sig ind i for at opnå en mere inkluderende forståelse for planternes tilstedeværelse, både i menneskets og i deres eget liv. Og der skal arbejdes med at få øje på fortidens potentialer, og således de "multiple epistemologies with implications for healthy future relations with plants, our planet, and ourselves."⁶²

Mulige sunde fremtidige natur-menneske relationer, kan måske baseres på tankemæssige tilbagespolinger til fortidens plante-menneske relationer og epistemologier, til eksempelvis hjertegræssernes tid eller til træmigrationernes mennesketomme landskaber. Måske har sådanne af andre tiders relationer potentiale til at bidrage til alternative tankegange og handlingsmønstre i dag, der kan hjælpe os mod bedre balancer med vores ikke-menneskelige omgivelser. Men det kræver transparens og eksplicitte anslag i formidlingen at levere grobund for sådanne fortids-fremtids udvekslinger, og det kræver omstilling og øvelse hos publikum

---

60 Hall, 2011.

61 Rahm 2018, s. 1126.

62 Rahm 2018, s. 1126.

at modsætte sig plantblindhedens flere aspekter. Man forandres ikke fra plantebblind til planteopmærksom/forstående/følsom på blot et par timers museumsbesøg, men indsatsen må omfavne flere besøg og en kontinuerlig formidlingsindsats på dette område. Og museer må vedkende sig at ”multispecies stories are active technologies of worlding”⁶³ og at de således, ved at inkludere (eller alternativt ekskludere) planterne i deres fortællinger om fortiden, også er med til at skabe virkeligheden i dag. Flere eksperimenter med formidling af planter på frilandsmuseer og studier af publikums oplevelse heraf vil forhåbentligt være en del af frilandsmuseumslandskabet de kommende år.

Litteraturliste

- Aakjær, Marie Drost 2008: „Levendegørelse -En anden måde at lave god formidling på?” *Nord Nytt*, 2, s. 27-37.
- Brown, Pete 2011: „Us and Them: who benefits from experimental exhibition making?” *Museum Management and Curatorship*, 26(2), s. 129-148.
- Balding, Mung & Williams, Kathryn J.H. 2016: „Plant blindness and the implications for plant conservation.” *Conservation Biology* 30:6, s. 1192-1199.
- Ballantyne, Roy, Jan Packer, & Karen Hughes 2008: „Environmental awareness, interests and motives of botanic gardens visitors: Implications for interpretive practice.” *Tourism management* 29:3, s. 439-444.
- Beerling, David 2017. *The emerald planet: how plants changed Earth's history*. Oxford University Press.
- Bennett, Jane 2010: *Vibrant matter: A political ecology of things*. Durham and London: Duke University Press.
- Challenger, Melanie. *On extinction: How we became estranged from nature*. Catapult, 2012.
- Coccia, Emanuele. *The life of plants: A metaphysics of mixture*. John Wiley & Sons, 2019.
- Darley, W. Marshall 1990: „The essence of “plantness”. “ *The American Biology Teacher*, 52(6), s. 354-357.
- Eberbach, Catherine & Crowley, Kevin 2005. „From living to virtual: Learning from museum objects.” *Curator: The museum journal* 48:3, s. 317-338.
- Eberbach, Catherine & Crowley, Kevin 2009: „From everyday to scientific observation: How children learn to observe the biologist's world.” *Review of Educational Research* 79:1, s. 39-68.

---

63 Reinert 2020, s. 25 citerer van Dooren; Kirksey & Münster 2016, s. 16.

- Eberbach, Catherine, & Kevin Crowley 2017: „From seeing to observing: How parents and children learn to see science in a botanical garden.” *Journal of the Learning Sciences* 26:4, s. 608-642.
- Falk, John H; Mousourri, Theanou & Coulson, Douglas 1998: „The effect of visitors’ agendas on museum learning.” *Curator* 41:2, s. 107-120.
- Fenske, Michaela Katharina & Elpers, Sophie 2020: „Multispecies Worlds in the Museum”, *Ethnologia Europaea* 49(2), s. 8–14.
- Flannery, Maura C. 2019: „Interview with Maura C. Flannery: Drawing trees to see and appreciate them.” *Plants, People, Planet* 1, s. 150–152.
- Fleming, Jake 2017: „Toward vegetal political ecology: Kyrgyzstan’s walnut–fruit forest and the politics of graftability.” *Geoforum* 79, s. 26-35.
- Hall, Matthew 2011: *Plants as persons: A philosophical botany*. Suny Press.
- Hartman, Tom; Lydon, Susannah J. & Rasmussen, Amanda 2019: „Hunting for answers: Linking lectures with the real world using a mobile treasure hunt app.” *Plants, People, Planet* 1:3: s. 233-247.
- IPBES 2019: *Global assessment report*. The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Bonn, Germany.
- Jessen, Tilde Strandbygaard og Anette Warring 2019. „Questing authenticity. Rethinking enlightenment and experience in living history.” *Nordisk Museologi* 1, s. 25-38.
- Jewitt, Carey; et al. 2001: „Exploring learning through visual, actional and linguistic communication: The multimodal environment of a science classroom.” *Educational Review* 53:1, s. 5-18.
- Knapp, Sandra 2019: „Are humans really blind to plants?” *Plants, People, Planet* 1, s. 164– 168.
- Lindauer, Margaret 2005: „What to Ask and How to Answer: A Comparative Analysis of Methodologies and Philosophies of Summative Exhibit Evaluation.” *Museum and Society* 3, s. 137–152.
- Macdonald, Sharon 2002: The Active Audience and the Politics of Appropriation. I Macdonald, Sharon: *Behind the scenes at the science museum*. Berg Publishers, s. 217-243.
- Matruglio, Erika; Maton, Karl & Martin, James R. 2013: „Time travel: The role of temporality in enabling semantic waves in secondary school teaching.” *Linguistics and Education* 24:1; s. 38-49.
- Nisly, Jadon 2020: „Under one Roof Year-round: The Multispecies Intimacy of Cohabiting with Cows in Byre-houses since the Economic Enlightenment”, *Ethnologia Europaea* 49:2, s. 50–69.
- Nyberg, Eva & Sanders, Dawn 2014: „Drawing attention to the ‘green side of life’.” *Journal of Biological Education* 48:3, s. 142-153.
- Pany, Peter 2014: „Students’ interest in useful plants: A potential key to counteract plant blindness.” *Plant Science Bulletin* 60:1, s. 18-27.

- Parsley, Kathryn M. 2020: „Plant awareness disparity: A case for renaming plant blindness.” *Plants, People, Planet* 2:6, s. 598-601.
- Plumwood, Val 2006: „The Concept of a Cultural Landscape: Nature, Culture and Agency in the Land.” *Ethics & the Environment* 11:2, s. 115–150.
- Prokop, Pavol & Fan ovi ová Jana 2014: „Seeing coloured fruits: Utilisation of the theory of adaptive memory in teaching botany.” *Journal of Biological Education* 48:3, s. 127-132.
- Rahm, Jèrène 2018: „Youths’ Navigations of Botanical Gardens: Bids for Recognition Ways to Desettle Practice.” *Environmental Education Research* 24:8, s. 1115-1127.
- Reinert, Wiebke 2020: „Enlivening Exhibitions: Zoos, Open-air Museums, and the History of Living Animals in Human Sceneries of Display.” *Ethnologia Europaea* 49(2).
- Ro, Christine 2019: „Why ‘plant blindness’ matters—and what you can do about it, BBC.” Tilgået 5.maj 2022.
- Sanders, Dawn L. 2007: „Making public the private life of plants: The contribution of informal learning environments.” *International Journal of Science Education*, 29:10, s. 1209–1228.
- Sanders, Dawn L. 2019: „Standing in the shadows of plants.” *Plants, people, planet* 1:3, s. 130-138.
- Sanders, Dawn L; Ryken Amy E. & Stewart, Katherine 2018: „Navigating nature, culture and education in contemporary botanic gardens.” *Environmental Education Research*, 24:8, s. 1077-1084.
- Schimek, Michael 2020: „Between Reconstruction of the Past, Visitor Expectations and Animal Well-being: Told and Untold Stories about Human–Animal Relationships at Open-air Museums”. *Ethnologia Europaea* 49(2).
- Tunncliffe, Sue Dale 2001: „Talking about plants – comments of primary school groups looking at plant exhibits in a botanical garden.” *Journal of Biological Education*, 36(1), s. 27–34.
- van Mensch, Peter 1999: „The characteristics of exhibitions.” *Museum aktuell* 92, s. 3980-3985.
- Van Dooren, Thom; Kirksey, Eben & Münster, Ursula 2016: „Multispecies Studies Cultivating Arts of Attentiveness.” *Environmental Humanities* 8:1, s. 1-23.
- Wandersee, James H. & Schussler, Elisabeth E. 1999: „Preventing plant blindness.” *The American Biology Teacher*, 61(2), s. 82-86.
- Wandersee, James H. & Schussler, Elisabeth E. 2001: „Toward a theory of plant blindness.” *Plant Science Bulletin*, 47:1, s. 2– 9.
- Wyles, Kayleigh J., et al. 2013: „Towards a marine mindset: Visiting an aquarium can improve attitudes and intentions regarding marine sustainability.” *Visitor Studies* 16:1, s. 95-110.

Zhai, Junqing 2015: *Teaching Science in out-of-School Settings*. New York: Springer.

English summary

Plant blindness and audience experiences with plants in open air museums

Plant blindness is a condition defined by Wanderse and Schussler (1999) as the inability to see and distinguish plants in the environment as well as the tendency to consider plants as less alive and less important than other living beings such as humans and animals. Open air museums have been described as "time machines" (Van Mensch, 1999) that present history through various materials and through bringing to life different forms of crafts, clothing, animal husbandry, infrastructure, and social relations. But how do audiences experience the many plants, which are present at open-air museums? Do they see and perceive the plants as part of the storytelling? Indeed, how can open-air museums convey the changing plant-human relationships through the ages?

This article deals with these questions based on an analysis of audience surveys at two Danish open-air museums, Ertebølle Stenaldercenter and Hjerl Hede. Both museums have actively worked to counter plant-blindness and sought to emphasize plants as part of the dissemination of history. Through audience research at both museums, we have investigated how different communication techniques have been received by the audience and more broadly how audiences experienced and got involved with plants during their museum visits.

It is found that audiences generally find it easy to see and perceive the plants in terms of their usefulness as resources for human beings at all times. This objectification of plants appears to be central to the audiences interest and understanding of plants. However, some people in the audiences further reflected on the longevity of trees in comparison with the lifespan of human beings. Others noticed the "immigration histories" of particular tree species to Denmark – as opposed the conception that trees and other plants had been there forever. But the open-air museums' attempts to convey the idea of plants as "other-than human persons" through various experiments with personification of plants and, further, the attempt to convey the idea that human-plant and, by implication, human-nature relationships are in themselves historical rather than timeless appeared rather more difficult to establish awareness about.